

Włoscy teoretycy fiskalni

Autor: **James M. Buchanan**

Źródło: libertarianism.org

Tłumaczenie: **Tomasz Kłosiński**

Tekst pochodzi z [The Encyclopedia of Libertarianism](#)

Niezbędny pierwszy krok w kierunku uznania i przestrzegania libertarianizmu wymaga, abyśmy pozbyli się wszelkich śladów romantycznej wizji funkcjonowania polityki. Głęboki sceptycyzm wobec polityki i polityków jest charakterystyczną cechą włoskiej kultury i nie jest zaskakujące, że cecha ta ma głęboki wpływ na ekonomię polityczną na pograniczu analiz sektora rynkowego (ekonomia) i analiz sektora rządowego (nauki polityczne).

Angloamerykańska tradycja ekonomiczna może słusznie przypisać sobie pierwszeństwo w rozwoju ekonomicznej teorii rynków, wywodzącej się z jej klasycznych korzeni w XVIII wieku, poprzez jej XIX-wieczne neoklasyczne i XX-wieczne postklasyczne osiągnięcia. Żadne podobne twierdzenie nie mogłoby zostać wysunięte w odniesieniu do teorii polityki czy rządu. Angielskojęzyczny dyskurs naukowy przez większą część tych stuleci był zdominowany przez mieszankę idealizmu platońskiego i naiwnego utilitaryzmu. Polityka była wzorowana na ciągłym poszukiwaniu „dobra”, natomiast mało lub wcale nie zwracano uwagi na politykę w formie, w jakiej była uprawiana i prowadzona przez zwyczajnych ludzi, czy to jako domniemani władcy, chętni lub niechętni poddani, czy jako uczestnicy interakcji kooperacyjnych lub konfliktowych w instytucjach demokratycznych.

Mając [Machiavellego](#) i [Guicciardiniego](#) za prekursorów, z pewnością nie spodziewalibyśmy się, że włoscy naukowcy pozostaną ślepi wobec rzeczywistości politycznej. Kiedy klasyczna ekonomia [Adama Smitha](#), [Davida Ricardo](#) i [J.S. Milla](#) weszła do myśli włoskiej za sprawą [Francesco Ferrary](#) w latach pięćdziesiątych XIX wieku, odnajdujemy początki specyficznej tradycji w teorii fiskalnej, która trwała przez ponad wiek. Tradycja ta ucieleśniała analizy polityki, które były zarówno bardziej wszechstronne, jak i bardziej wyrafinowane niż cokolwiek opublikowanego przez anglojęzycznych naukowców przed połową XX wieku.

Prace w tej tradycji były również bardziej „naukowe” niż ich anglojęzyczne odpowiedniki w tym sensie, że elementy normatywne były celowo wykluczone.

Wkład teoretyków fiskalnych w tę tradycję można bez trudu podsumować. Poza Ferrarą, do ważnych postaci należą tutaj [de Viti de Marco](#), [Pantaleoni](#), [Einaudi](#), [Barone](#), [Puviani](#), Fasiani, Cosciani, Griziotti i [Montemartini](#), częściowo również [Pareto](#) jako pośredni wpływ.

Przede wszystkim włoska tradycja uwzględnia elementarne stwierdzenie, że pewien model lub teoria polityki muszą stanowić podstawę każdego dyskursu na temat opodatkowania i wydatków publicznych, jeśli dyskurs ten ma mieć jakikolwiek wpływ na perspektywy ostatecznych reform. Analizy tego czy innego podatku pod kątem ortodoksyjnych kryteriów efektywności ekonomistów są pozbawione znaczenia, dopóki i o ile nie zostaną określone procesy i instytucje, za pośrednictwem których podatki są nakładane. Powiązane i równie ważne jest to, że jedna strona rachunku fiskalnego nie może być analizowana w oderwaniu od drugiej. Podatki przynoszą dochody, które rządy wydają albo na finansowanie dóbr, albo na dokonywanie transferów, i ta strona wydatkowa rachunku przynosi efekty porównywalne do tych po stronie podatkowej.

Uczni włoscy badali politykę w dwóch równoległych modelach: państwa monopolistycznym czy przymuszającego oraz państwa kooperacyjnego czy demokratycznego. Podstawowe traktaty de Viti de Marco i Fasianiego wyraźnie przedstawiały to podwójne podejście. W konfrontacji z przymusową władzą państwa podatnik z konieczności reaguje prywatnie w granicach ograniczeń narzuconych egzogenicznie. Jednocześnie jednak, w każdym otoczeniu politycznym, które przypuszczalnie jest demokratyczne, człowiek może odczuwać, przynajmniej pośrednio, rolę potencjalnego uczestnika zbiorowych procesów decyzyjnych, które ostatecznie decydują o podziale ograniczeń fiskalnych.

Kontrastujące ze sobą modele władzy państwowej można rozwijać oddzielnie. Jak zachowałoby się fiskalnie państwo monopolistyczne uwolnione od bezpośredniego wpływu demokracji przedstawicielskiej? To pytanie skłoniło Amilcarego Puvianiego do stworzenia koncepcji *iluzji fiskalnej* (ang. [fiscal illusion](#)). Takie monopolistyczne państwo, zawsze dążące do zapewnienia sobie powszechnego poparcia ze strony członków społeczeństwa, starałoby się zminimalizować odczuwalny ciężar podatków i zmaksymalizować odczuwalne korzyści ze swoich nakładów. Pośrednie i ukryte podatki preferowano by w stosunku do bezpośrednich i jawnych. Podatki, o ile to możliwe, byłyby kojarzone

z przyjemnymi wydarzeniami, a mnogość drobnych opłat preferowano by od jednolitej opłaty. Choć Puviani nie przewidział tego, potrącanie podatków u źródła niemal idealnie pasowałoby do jego kryteriów. Wydatki publiczne miałyby charakter „[chleba i igrzysk](#)” („[kiełbasy wyborczej](#)” we współczesnej formie). Urzędnicy spędzaliby dużo czasu na ceremoniach przecinania wstęg. Koszty alternatywne nigdy nie weszłyby do leksykonu politycznej retoryki.

Może się to wydawać paradoksalne, że w tym samym czasie, gdy modele przymusowej władzy fiskalnej były traktowane jako centralne elementy włoskiej tradycji, powszechne było uznanie, że usługi finansowane kolektywnie są klasyfikowane jako źródła wartości produktu. De Viti de Marco uważał, że usługi państwa powinny być umieszczone obok pracy, ziemi i kapitału jako czynniki produkcji w procesie wytwarzania wartościowych dóbr. Wydaje się, że włoscy teoretycy fiskalni całkowicie odrzucili dokonaną przez Adama Smitha relegację usług zbiorowych do kategorii nieproduktywnych.

Luigi Einaudi (który po II wojnie światowej został prezydentem Republiki Włoskiej) zasługuje na szczególne wyróżnienie za to, że przez długi czas opowiadał się za całkowicie powszechnym [podatkiem liniowym](#) od wszystkich jednostek dochodu, bez wyjątku. Jego argumentacja była prosta. Każda jednostka uzyskanego dochodu niesie ze sobą roszczenie państwa z tytułu publicznie świadczonych produktywnych usług, które umożliwiły uzyskanie tego dochodu. Nie ma żadnego uzasadnienia dla różnicowania czy dyskryminacji pomiędzy źródłami lub sposobami wykorzystania dochodu. Propozycja Einaudiego zawiera w sobie uznanie dla wzrostu efektywności, którego należy się spodziewać po wyeliminowaniu działań zmierzających do [pogoni za rentą](#) – działań mających na celu zapewnienia sobie specjalnego traktowania. Einaudi był jednym z tych, którzy krytykowali praktykę analizowania podatków niezależnie od wydatków, odnosząc się do *imposta grandine*, podatków traktowanych jako szkody spowodowane gradobiciem.

Włoscy teoretycy fiskalni byli systemowi w swoim podejściu do omawianego tematu, który był oddzielnie umieszczony w programach nauczania na uniwersytetach. Nie pisali jak neoklasycyści ekonomiści [Marshalla](#), którzy używali zmian w ograniczeniach podatkowych do zilustrowania podstawowej logiki [teorii równowagi cząstkowej](#). Byli zmotywowani do zadawania i zadawali podstawowe pytania: Czym jest państwo? Do jakiego stopnia państwo jest oddzielone od obywateli? Jakie są motywacje tych, którzy podejmują decyzje w imieniu zbiorowości? Do jakiego stopnia działania zbiorowe mogą być

sprawdzone do ról partycypacyjnych dla jednostek podlegających tym działaniom?

Nie powinno więc dziwić, że ci teoretycy fiskalni byli raczej realistami niż romantykami w ocenie procesów politycznych. W literaturze anglojęzycznej zarówno uczeni, jak i opinia publiczna, potrzebowali jeszcze pół wieku po II wojnie światowej, by „dogonić” swoich włoskich odpowiedników.

Dalsze lektura

James M. Buchanan, „La scienza delle finanze: The Italian Tradition in Fiscal Theory”, [w:] James M. Buchanan (red.), *Fiscal Theory and Political Economy*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 1960.

Cesare Cosciani, *Principii di Scienza delle Finanze*, Unione Tipografico Beditrice, Turin 1953.

Antonio De Viti de Marco, *First Principles of Public Finance*, tłum. z jęz. włoskiego E. P. Marget, Jonathan Cape, London 1936.

Luigi Einaudi, *Opere di Luigi Einaudi: Vol. 1. Saggi sul Risparmio e L'Imposta*, Einaudi, Turin 1958.

Mauro Fasiani, *Principii di Scienza delle Finanze*, 2 tomy, G. Giappichelli Editore, Turin 1951.

Francesco Ferrara, *Opere Complete*, Vol. 2B5, Banca Italia, Rome 1955.

Richard A. Musgrave, Alan T. Peacock, *Classics in the Theory of Public Finance*, Macmillan, London 1958.